

EL PATRIMONI MOBLE DE L'ESGLÉSIA DE SANTA MAGDALENA

CARME COLOM ARENAS
SANTIAGO CORTÈS I FORTEZA

Al puig d'Inca assentada tenim l'ermita de Santa Magdalena, una església medieval construïda a l'estil gòtic pels antics pobladors de l'illa venguts amb Jaume I.

No sabem ben bé la data de construcció d'aquesta església, però ja la trobam documentada a 1240 per un document fet davant el notari Guillem de Formiguera. Així doncs, creim que es pot dir que al mateix temps que es construïren les esglésies de Sant Bartomeu i de Santa Maria a Inca s'edificà, també, la de Santa Magdalena. El fet que es dedicàs aquesta església a la santa penitent es pot atribuir a molts motius: dins la vila es dedicava una església a santa Maria i una altra al patró d'Inca sant Bartomeu; amb Jaume I vengueren un grup d'habitants de Marsella, lloc on la tradició col·loca Maria Magdalena com a penitent i apòstolassa de Jesucrist, per tant de gran devoció entre aquella gent; per a afegitò la solitud dels paratges del puig d'Inca el feien propici per a la vida eremítica de solitud, penitència i oració, com seguidament veurem.

Al llarg de la història és molta la gent que ha viscut a l'entorn d'aquesta església duent una vida eremítica de pietat i penitència; primer, segons la tradició hi trobam una senyora amb la seva serventa. També la tradició, aquesta molt poc probable, diu que hi habitaren els tres mercedaris abans de fundar a la Ciutat de Mallorca. A 1395 hi trobam fra Jaume Correjer, ermità. A principi del segle XVI hi habitaren unes dones piadoses que duïen vida eremítica. L'any 1492 de Tarragona vengueren unes monges deixebles de santa Clara i a petició dels jurats i poble d'Inca s'establiren al puig, on construïren el monestir amb totes les dependències necessàries; aquestes monges passaren del puig a s'Esgleieta d'Esporles devers l'any 1526. Dia 5 de novembre de 1530 sortien del monestir de Santa Elisabet de Ciutat de Mallorca un grup de monges jerònimes, que en fundarien un altre a les instal·lacions que deixaren 4 anys abans les monges clarisses. L'estada de les monges de Sant Jeroni fou també molt breu, ja que dia 21 de desembre de 1534 es traslladaren al serral que encara avui en dia habiten.

De 1534 a 1700 fou escola de gramàtica i es fundà una capellania, per la qual cosa, a més de fer escola, el beneficiat havia de celebrar una missa cada setmana.

Hem de fer constar que alguns ermitans han habitat el puig, però la seva estada ha estat molt breu; i tot i que coneixem llurs noms, poques coses sabem d'ells. L'any 1878 s'establien a l'ermita els ermitans de Sant Francesc, que hi romangueren fins al 26 d'octubre 1883, data a partir de la qual passaren a viure a la Cel·la de Pollença. El dia de la conversió de sant Pau de 25 de gener de 1931, arribaren a Inca uns ermitans de la congregació mallorquina de Sant Pau i Sant Antoni, que després de romandre a la rectoria d'Inca pujaren al puig, on s'establiren i cuidaren de l'ermita fins a l'any 1985.

El fet que tantes persones portassin vida religiosa a l'ermita ens fa veure que el petit temple ha aixoplugat una vida litúrgica i de pietat molt intensa, la qual cosa fa que en tot moment hi haguera els elements necessaris per acompanyar aquesta religiositat dels seus habitants.

El seu patrimoni ha sofert moltes vicissituds ja que, pel fet d'estar situada l'ermita en un lloc molt solitari, les distintes comunitats que l'han habitat hi posaven allò necessari; però, una vegada que abandonaven l'ermita, s'emportaven les poques coses que hi havia. També, i en els darrers temps, es pujava de la parròquia el que s'havia de mester.

EL PATRIMONI MOBLE DE L'ESGLÉSIA DE SANTA MAGDALENA

El projecte: Inventari de béns de l'Església catòlica

L'inventari de béns de l'Església catòlica és un projecte que es desenvolupa a tot l'Estat amb l'objectiu de catalogar els béns mobles de les institucions religioses amb una doble intenció. Per una banda, protegir aquests béns, ja que un cop catalogats aquests ja no es podran alienar i, en cas de sostracció, hi haurà una fitxa que faciliti el seu reconeixement. Per altra banda, ens permet conèixer el ric patrimoni que l'Església catòlica conserva tant a les esglésies com a convents i monestirs. A les Illes, es realitza en col·laboració entre el Ministeri de Cultura, el Govern balear, el bisbat de Mallorca i la Universitat de les Illes Balears.

Dins d'aquest inventari, s'hi inclouen tots els béns mobles conservats a les esglésies que tinguin una antiguitat major a cent anys o a un valor historicoartístic rellevant. D'aquesta manera, els inventaris inclouen retaules, quadres, escultures, frontals d'altar, teixits, orfebreria, però també en alguns casos pintures murals i vitralls.

Al cas que en ocupa, tot i l'antiguitat de l'església, els freqüents canvis d'ocupació que va patir, els llargs períodes sense habitació, així com la llunyania dels llocs habitats, han fet que les peces més valuoses i antigues es traslladassin a la ciutat per salvaguardar-les. D'aquesta manera, a l'actualitat molts dels béns que es conserven al puig són posteriors a l'any 1900, moment en què es dugué a terme la reforma de l'església i també la renovació dels seus béns mobles.

Tot i que no han estat incloses a l'inventari, cal esmentar que es conserven dues figures de santa Magdalena provinents del puig a altres esglésies d'Inca. La primera, que es conserva al monestir de Sant Bartomeu, és una talla en alabastre daurat i policromat que data del segle XVI. Aquesta peça és probable que fos davallada per les monges tancades quan abandonaren l'ermita l'any

1534. La segona, que es conserva a Santa Maria la Major, és una talla de fusta daurada i policromada. Aquesta peça era part del retaule barroc que fou suprimit a l'inici del segle XX.

Hi ha una darrera peça que, malgrat no haver estat inclosa a l'inventari, volem esmentar, la talla dedicada a santa Maria de la Unió. Aquesta imatge de la Mare de Déu fou tallada per l'escultor Francesc Salva d'un tros de xiprer de l'ermita de Valldemossa, per encàrrec de Mn. Joan Baptista Bissellach; fou beneïda a Roma pel papa Joan XXIII i, després de ser venerada a totes les esglésies d'Inca, fou entronitzada a l'església del puig dia 22 de setembre de 1963.

Els béns mobles de l'Església

La nau està presidida pel retaule dedicat a santa Magdalena. El retaule actual data de l'any 1900, moment en què es dugué a terme una remodelació integral de l'església,¹ i substitueix un retaule anterior d'estil barroc, del qual queden algunes peces com l'escultura de santa Magdalena que actualment es conserva a la sagristia de Santa Maria la Major.

L'estructura del retaule està dissenyada seguint l'estil neogòtic i amb la col·laboració de Bartomeu Ferrà, qui dirigia les obres arquitectòniques. Al projecte original el retaule comptava només amb cos i àtic. El cos central consta de tres parts, al centre una fornícula amb una escultura de la santa titular, i està flanquejat per dues pintures dels sants patrons d'Inca sant Abdón i sant Senén. Salvador Torres els representa com a protectors de l'agricultura i la verema, i el seu nom apareix retolat a una fimbria situada sobre les figures. L'àtic estava format per una sola peça on hi havia una pintura de Crist crucificat. Les figures, tant del cos com de l'àtic, estan emmarcades dins d'un arc conopial i tota l'estructura estava pintada de color blanc.

Segons el document publicat per Coli aquesta obra tengué diferents padrins que foren:

"Del Oratorio, el noble señor don Manuel Fuster y la Excma. señora doña Josefa Sureda, Condesa de Peralada; del retablo: don Juan Alzina y doña María Ferrer; de Santa Magdalena: don Joaquín Gelabert y doña Magdalena Bennassar; de Sant Abdón: don Manuel Villalonga y doña Consolación Monet; de San Senén: don Jaime Fresquet y doña Juana Llabrés; del retablo de la Crucifixión: don Juan Fiol y Doña Juana Vidal..."²

La primera modificació que va patir aquesta peça fou la decoració de la predel·la realitzada cap a l'any 1931, quan s'instal·laren al puig els ermitans de l'orde de Sant Antoni i Sant Pere. Aquesta predel·la està formada per tres pintures: al centre, els sants ermitans; a la dreta, l'hospitalitat de Marta i Maria de Betània; i a l'esquerra, una pintura de santa Magdalena davant l'aparició de Crist resuscitat. Tot i que hi havia aquestes pintures, a les imatges següents es pot veure com la imatge central de la predel·la està coberta pel sagrari. Davant del retaule hi ha una escala que permet anar a venerar santa Magdalena.

L'any 1948 s'hi realitzà una nova reforma que fou pagada pel governador provincial, el senyor José Pardo Suarez i la seva dona, la senyora María del Perpétuo Socorro Dubois. La reforma va consistir a daurar l'estructura del retaule, canviar la pintura de l'àtic que representa una crucifixió per una altra dedicada a santa Maria la Major, i modificar les

1 Tugores, 2009.

2 Coli, 1970; apèndix 8.

pintures de sant Abdon i sant Senén eliminant la fimbria i substituint-la pel nom en color vermell, als peus de les figures. També s'incorporaren una sèrie d'escuts d'armes a l'àtic i sobre les figures dels sants patrons. Sobre la pintura de santa Maria la Major, hi ha a la dreta l'escut dels ermitans, sant Antoni i sant Pere, i a l'esquerra l'escut de la ciutat d'Inca. Al cos principal, ordenats d'esquerra a dreta estan representats els escuts: Catlar, un escut sense identificar, l'escut Pardo i Truyols-Ramis d'Aireflor.

La darrera reforma es dugué a terme l'any 1993, quan l'escultura de santa Magdalena va ser substituïda per una de nova realitzada per Antoni Mesquida, qui va fer una rèplica d'una talla del gòtic tardà venerada a Sant Pere de Montluçon (Alvèrnia, França).

A partir de l'any 1932, a banda i banda del retaule major es col·locaren dues pintures realitzades per Bartomeu Payeras Tortella. S'hi representen els sants ermitans, commemorant la seva arribada al puig. Els sants es representen vestits amb l'hàbit d'ermità, agenollats amb les mans en actitud de pregària i orientats cada un cap al retaule central, així queda sant Pau a l'esquerra i sant Antoni a la dreta. Ambdós originalment estaven emmarcats per una estructura en forma d'arc conopial, que unificava l'estil amb el retaule major. Actualment, aquesta estructura ha desaparegut, substituïda per una base de fusta molt prima, i les pintures han estat traslladades al darrer tram de la nau.

En aquesta mateixa nau hi ha un Crist crucificat que data del segle XVII, i que segons Coli va ser restaurat l'any 1900 amb el senyor Rafael Ramis i la senyora Francisca Alonso com a padrins.³ Es tracta d'un crucificat amb tres claus, pany de puresa ample fermat i estès a ambdós costats. Va ser novament restaurat l'any 1994 per Lourdes Sicart. Aquesta imatge fou atribuïda al taller dels Homs. A la nau hi ha una darrera peça catalogada, un quadre barroc dedicat a la Sagrada Família. Les figures de la Verge i sant Josep ocupen la major part de l'espai, es representen drets amb el nin Jesús entre ells. Estan envoltats de núvols que s'obren i entre els quals apareixen querubins i l'Esperit Sant.

Els béns mobles que es conserven a la sagristia

La resta dels béns conservats a l'església estan albergats a les sales que conformen la sagristia. Per una banda, hi ha els objectes necessaris per a la litúrgia com els tèxtils o l'orfebreria; i per l'altra, quadres, escultures i retaules, alguns dels quals abans estaven situats a l'església.

Just a l'entrada de la sagristia, està situat el quadre dedicat a sant Domingo de Guzmán, i que segons la signatura que hi ha al cantó inferior és obra de Bartomeu Payeras i data de l'any 1900. El sant apareix representat dret, vestit amb l'hàbit de l'orde i amb els seus atributs. Davant d'aquesta peça, hi ha un crucifix, que possiblement data del segle XVIII. Es tracta d'un Crist crucificat amb tres claus, pany de puresa ample fermat a un costat.

A la sala del fons, cal destacar primerament la presència de les talles de sant Abdon i sant Senén, que provenen de l'antic retaule de Santa Magdalena que fou desmuntat l'any 1900 per col·locar-hi el nou. Aquestes dues figures a l'actualitat han perdut part de la seva policromia. Ambdós vesteixen túnica, porten una corona de fusta daurada sobre el cap i porten una palma a les mans.

3 Coli, 1970.

Provenen de l'antic retaule de l'església parroquial d'Inca anterior a l'actual que es construí quan hi dugueren el Sant Crist d'Inca.

Una altra escultura que es conserva és una talla d'una figura femenina, que a causa del mal estat de la policromia i la manca d'atributs és difícil d'identificar, però que segons els inventaris conservats es podria tractar de santa Bàrbara. La santa vesteix una túnica en tons verds i té una de les mans lleument aixecades. Segons Pieras⁴ l'any 1646 hi havia una capella dedicada a aquesta santa, la qual fou restaurada en el 1859.

Als altres murs d'aquesta sala es conserven una sèrie de retaules d'una sola peça. En primer lloc, cal destacar el retaule dedicat a santa Bàrbara, que data d'entre 1902 i 1904. És un retaule compost per una imatge de la santa, representada dempeus amb la mirada orientada cap al cel. Sota la seva mà, una mà símbol del seu martiri. La figura està col·locada sobre una peanya senzilla i envoltada amb una estructura de fusta amb un arc conopial; sobre la talla, un dossier. El perímetre d'aquesta estructura té un guardapols amb la llegenda: "A LA GLORIOSA VERGE/ I MARTIR S. BARBARA UNA/ DEVOTA PERSONA".

En segon lloc, trobam el retaule de la Immaculada Concepció, que actualment només conserva una imatge de l'arcàngel sant Gabriel. Aquest retaule manté les mateixes característiques de l'anterior. Al guardapols té la llegenda següent: "...CONCEPCIÓ INMACULADA/ EN LO JUBILEU EN 1904". Aquesta ens permet datar la peça a l'any 1904.

A la sagristia es conserva només una peça antiga d'orfebreria, es tracta d'un calze daurat, de base circular, amb canya en forma de balustrada i la copa amb parets rectes i llises. Segons Coli⁵ aquesta peça ja apareix citada a l'inventari que es realitzà amb motiu de la visita del bisbe de Mallorca fra Tomàs de Rocamora el 20 d'octubre de 1646. Al peu del calze hi ha una inscripció que indica que fou restaurat l'any 1764: "Santa Magdalena del Puig de Inca renovat 1764".

A les calaixeres que hi ha a la primera sala de la sagristia es conserven algunes peces d'indumentària sacra, tot i que no hi ha cap conjunt complet d'ornaments. El grup més complet de peces, el forma un conjunt de lampàs de seda blau que conserva la casulla, maniple, cobrecalze i bossa de corporals. La casulla està confeccionada amb dos tipus diferents de teixits, una peça central de color salmó amb ornamentació vegetal, i la resta de la peça, que està confeccionada amb un teixit de fons blau decorat amb elements vegetals en color ivori. Aquests elements formen retícules, i en destaquen els poms de flors policromes que sobresurten de cossiols de jardí o bé estan lligats mitjançant volutes. La decoració està disposada en sentit horitzontal. En el perímetre de la casulla i entorn a la peça central hi ha galons daurats amb motius vegetals; el central és el doble d'ample que els laterals. Tots els teixits daten de la meitat del segle XX. La resta de peces del conjunt estan elaborades amb el teixit de lampàs de color blau i amb galons daurats al perímetre. Hi ha un segon conjunt format per una casulla, un cobrecalze, una bossa de corporals i una estola. Igual que l'anterior, aquesta casulla també està confeccionada per dos tipus de teixits: el central, de color salmó amb decoració vegetal; i la resta, amb un teixit de fons ivori decorat amb petits elements vegetals estilitzats que formen retícules i que estan disposats de la mateixa manera que l'altre conjunt. De la mateixa manera la resta de peces estan realitzades amb el teixit de lampàs i

4 Pieras, 2001.

5 Coli, 1970.

amb galons daurats al perímetre.

El tercer conjunt d'indumentària litúrgica està format per dues dalmàtiques i dos maniples. Les dalmàtiques estan confeccionades amb dos tipus de teixits. El principal, de fons salmó i decoració de ramells de flors, sobretot clavells i petites flors. En el centre, un altre teixit de color salmó i daurat amb decoració incompleta de pinyes envoltades de garlandes. Presenta dos tipus de galons, i el central és més ampli que el lateral. Els maniples també estan confeccionats amb dos teixits, possiblement a causa del desgast pel seu ús.

També es conserven algunes peces sense conjunt, com és el cas d'una casulla que data del segle XX confeccionada amb un teixit de color salmó, decorat amb flors emmarcades amb garlandes que s'entrellacen formant una xarxa romboïdal, amb un galó simple de color groc a tot el contorn. D'aquest mateix període hi ha una altra casulla confeccionada amb dos tipus de teixits; per una banda, als costats un seda de color verd que possiblement data del segle XX. Per l'altra, la peça central és més antiga i correspon a un lampàs de fons verd decorat amb elements vegetals estilitzats que formen retícules, de la mateixa manera que a altres peces ja estudiades i que data de mitjan segle XVIII. D'altres conjunts es conserven dos maniples, els dos amb teixit d'ornamentació vegetal i galons daurats, ambdós del segle XVIII. A la sagristia només es conserva una peça brodada que data del segle XIX, un cobrecalze decorat amb una representació del Sagrat Cor de Jesús.

En darrer lloc, cal esmentar una vesta de santercrist, de petites dimensions i que està ornamentada amb brodats de fil i lluentons metàl·lics.

Bibliografia

- AA. VV. *Jesucrist a l'art inquer: exposició del patrimoni artístic d'Inca sobre Jesús en la seva vida, passió i resurrecció, i en l'Eucaristia en el cinquantè aniversari de la fundació de la Confraria del Sant Crist*. Inca: Confraria del Sant Crist, 1996.
- AA. VV. *Els sants a l'art d'Inca*. Inca: Ingrama, 2001.
- AA. VV. *Mallorca eremítica, por un ermitaño*. Palma: Imprenta de los Sagrados Corazones, 1965.
- AA. VV. *Santa Maria a Inca: l'art marià inquer*. Inca: 1992.
- BERARD, Gerónimo. *Viaje a las villas de Mallorca: 1789*. Palma: Ajuntament de Palma, Lluís Ripoll, 1983.
- COLI LLOBERA, Joan. *Història del puig de Santa Magdalena d'Inca*. Inca: Impr. Durán, 1970.
- COLI LLOBERA, Joan. "El puig d'Inca" al programa del Dijous Bo. Inca: Ajuntament d'Inca, novembre de 1981.
- FIOL TORNILA, Pere. *Puig de Santa Magdalena*. Inca: 1991. (Col·lecció "Ximbell"; 10).
- LLABRÉS MARTORELL, Pere-Joan. *Inca en la història: (1229-1349)*. Inca: Ajuntament d'Inca, Àrea de Cultura i Educació, 1998.
- MASCARÓ PASSARIUS, Josep. *Corpus de toponímia de Mallorca*. Palma: Promocions, 1986.
- PIERAS SALOM, Gabriel. *Breu història d'Inca*. Inca: Ajuntament d'Inca, 1986.
- PIERAS SALOM, Gabriel. *Fonts documentals de l'Arxiu Parroquial d'Inca, a Dijous (1978-1980)*. Palma: Lleonard Muntaner Editor, 2007. (Col·lecció "Llibres de la Nostra Terra"; 76).
- ROSSELLÓ VAQUER, Ramon. *Història d'Inca: 1350-1516*. Palma: Lleonard Muntaner Editor, 1997. (Col·lecció "Llibres de la Nostra Terra"; 27)
- TUGORES TRUYOL, Francesca. "Restauració de l'oratori de Santa Magdalena del puig d'Inca i pèrdues patrimonials (1885-1934)", a *IX Jornades d' Estudis Locals d'Inca*. Inca: Ajuntament d'Inca, 2009.
- Visita pastoral a les parròquies de la Part Forana de Mallorca l'any 1641*. (Col·lecció "Ximbell"). Mallorca: 1996. [Transcripció i notes de Josep Estelrich i Costa.]

*Estat original del retaule: 1900-1932
propietat: Santiago Cortès Forteza*

*Estat del retaule posterior a 1948. Apareixen els quadres dels sants ermitans
propietat de l'Arxiu Municipal de Palma. Fons Pere Mascaró*

Estat actual del retaule amb la nova imatge de santa Magdalena

Estat original i actual dels quadres dels sants ermitans

BÉNS MOBLES CONSERVATS A LA SAGRISTIA

Sant Crist i Sagrada Família

Sant Domingo de Guzmán

Talles de sant Abdon i sant Senén provinents del retaule barroc

Talles de santa, probablement sense identificar, santa Bàrbara i crucifix

Retaules dedicats a santa Bàrbara i sant Gabriel

Orfebreria i teixits: conjunt 1

Teixits: conjunt 2

Teixits: conjunt 3

Teixits. Peces soltes

Teixits. Peces soltes